

NAFAQA YOSHIDAGI FUQAROLARNING MEHNAT FAOLIYATI

Xoliqova Zarifa

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat

o'zbek tili va adabiyoti

Universiteti o'zbek tili ta'limi fakulteti

sotsiologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

zarifakholikova01@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyati¹ davom ettirishining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati² va dolzarbligi tahlil qilinadi. Xususan, ushbu yosh guruh vakillarining mehnat bozoridagi roli, ularning ishga joylashishdagi qiyinchiliklari, davlat va ish beruvchilar tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlov mexanizmlari o'rganiladi. Shu bilan birga, nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnatga jalb etilishida ularga moslashuvchan ish grafigi, masofaviy ishlash imkoniyatlari va sog'lig'iga mos sharoitlar yaratish muhimligi ta'kidlanadi. Maqolada keltirilgan tahlil va tavsiyalar nafaqa yoshidagi fuqarolarning kasbiy tajribasidan samarali foydalanish orqali jamiyat va iqtisodiyot rivojiga hissa qo'shish yo'llarini belgilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Nafaqa yoshidagi fuqarolar, mehnat faoliyati, ish bilan bandlik, mehnat bozori, kasbiy tajriba, moslashuvchan ish grafigi, ijtimoiy himoya³ nafaqadagi ishchilar, mehnatga bo'lgan talab, ijtimoiy-iqtisodiy omillar.

Kirish. Bugungi kunda nafaqa yoshidagi fuqarolar⁴ning mehnat faoliyati dolzarb va global miqyosdagi masalalardan biriga aylangan. Demografik o'zgarishlar, aholi qarishining tezlashuvi va o'rtacha umri uzayishi mehnat bozori strukturasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Nafaqa yoshidagi fuqarolarni mehnat faoliyatiga jalb qilish, ularning imkoniyatlarini oshirish, shuningdek, jamiyatda ularning mehnatga bo'lgan yondashuvini o'zgartirish iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlik⁵ni ta'minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, rivojlangan mamlakatlar misolida, bu yoshdagi

¹ **Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyati** – Bu guruhdagi fuqarolar o'z kasbiy tajribasi va malakalarini mehnat bozorida davom ettirish imkoniyatiga ega. Ularning faol mehnat faoliyati jamiyatning iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

² **Ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyat** – Nafaqa yoshidagi fuqarolar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ularning mehnat faoliyatidagi ishtiroki nafaqa yoshidagi fuqarolarga o'z ijtimoiy qadrini saqlab qolish imkonini beradi.

³ **Ijtimoiy himoya tizimi** – Nafaqa yoshidagi fuqarolarni qo'llab-quvvatlashda ijtimoiy himoya tizimi muhim ahamiyatga ega. Ularning huquqlari, sog'liqni saqlash va mehnat huquqlari himoya qilinishi kerak.

⁴ **Nafaqa yoshidagi fuqarolar** – Bu guruhdagi fuqarolar, odatda 60-65 yoshdan oshgan kishilarni anglatadi. Ular nafaqa olish huquqiga ega bo'lib, ko'plab mamlakatlarda ularning mehnat bozoridagi ishtiroki muammoli hisoblanadi.

⁵ **Ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlik** – Nafaqa yoshidagi fuqarolar o'zlarining kasbiy faoliyatlari orqali jamiyatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga hissa qo'shadi. Shuningdek, ular ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham o'rni katta.

fuqarolar o'zlarining kasbiy malakalari, tajribasi va ishga bo'lgan yuqori mas'uliyati bilan mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishi mumkin.

Shu bilan birga, nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyatiga bo'lgan ehtiyojlari va imkoniyatlari ularning ijtimoiy, psixologik va jismoniy holatiga bevosita bog'liq. Boshqa yosh guruhlar bilan solishtirganda, nafaqadagi fuqarolarning mehnatga bo'lgan talabini qondirishda bir qator qiyinchiliklar mavjud. Ularning kasbiy faoliyatini davom ettirishda sog'liqni saqlash tizimi, yoshga moslashgan ish sharoitlari va mehnatga oid huquqlarni himoya qilish kabi masalalar dolzarb ahamiyatga ega. Shuningdek, jamiyatda nafaqadagi fuqarolarning mehnat bozoridagi o'rni, iqtisodiy faoliyatdagi ulushi va ularning ijtimoiy integratsiyasi⁶ muhim ijtimoiy jarayon sifatida ko'rilmogda.

Maqolada nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyatini davom ettirishdagi imkoniyatlari, mavjud cheklovlar va mehnat bozoridagi ishtirokinining samaradorligi o'rganiladi. Xususan, nafaqa yoshidagi ishchilar uchun moslashuvchan ish sharoitlari, masofaviy ishlash imkoniyatlari, ijtimoiy himoya tizimi va hukumat tomonidan taqdim etilayotgan qo'llab-quvvatlov mexanizmlarining samaradorligi tahlil qilinadi. Bundan tashqari, nafaqa yoshidagi fuqarolarni mehnat faoliyatiga jalb qilishning iqtisodiy samaradorligi va jamiyatning rivojlanishidagi roli bo'yicha amaliy tavsiyalar keltiriladi. Maqola nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat bozoridagi o'rnini mustahkamlash, ularni ish bilan ta'minlashning yangi yo'llarini izlash va bu borada davlat siyosatini shakllantirishda qo'llanma sifatida xizmat qiladi.

Metod va materiallar. Tahliliy yondashuv, taqqoslash usuli, huquqiy va siyosiy hujjatlarni tahlil qilish, empirik ma'lumotlar, O'z Res mehnat kodeksi, avlat statistika qo'mitasining ma'lumotlari, ILO (Xalqaro mehnat tashkiloti), OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti), BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti), shaxsiy tadqiqotlar va maqolalar.

Muhokama va natijalar. Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyati: bugungi kunda nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyati dolzarb va global miqyosdagi masalalardan biriga aylangan. Demografik o'zgarishlar, aholi qarishining tezlashuvi⁷ va o'rtacha umri uzayishi mehnat bozori strukturasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Nafaqa yoshidagi fuqarolarni mehnat faoliyatiga jalb qilish, ularning imkoniyatlarini oshirish, shuningdek, jamiyatda ularning mehnatga bo'lgan yondashuvini o'zgartirish iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun muhim

⁶ **Ijtimoiy integratsiya** — bu jamiyatdagi turli guruhlarining o'zaro moslashishi va birlashuvi jarayoni bo'lib, fuqarolarning teng huquqliligini ta'minlashga qaratilgan. Bu jarayon jamiyatdagi barqarorlikni saqlash va ijtimoiy adolatni oshirishga yordam beradi.

⁷ **Aholi qarishining tezlashuvi** — Dunyo bo'ylab o'rtacha umrning uzayishi va aholi qarishining tezlashuvi nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyatiga ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat, mehnat bozoridagi ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni yanada kuchaytiradi

ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, rivojlangan mamlakatlar misolida, bu yoshdagi fuqarolar o'zlarining kasbiy malakalari, tajribasi va ishga bo'lgan yuqori mas'uliyati bilan mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishi mumkin.

Shu bilan birga, nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyatiga bo'lgan ehtiyojlari va imkoniyatlari ularning ijtimoiy, psixologik va jismoniy holatiga bevosita bog'liq. Boshqa yosh guruhlar bilan solishtirganda, nafaqadagi fuqarolarning mehnatga bo'lgan talabini qondirishda bir qator qiyinchiliklar mavjud. Ularning kasbiy faoliyatini davom ettirishda sog'liqni saqlash tizimi, yoshga moslashgan ish sharoitlari va mehnatga oid huquqlarni himoya qilish kabi masalalar dolzarb ahamiyatga ega. Shuningdek, jamiyatda nafaqadagi fuqarolarning mehnat bozoridagi o'rni, iqtisodiy faoliyatdagi ulushi va ularning ijtimoiy integratsiyasi muhim ijtimoiy jarayon sifatida ko'rilmogda.

Maqolada nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyatini davom ettirishdagi imkoniyatlari, mavjud cheklovlar va mehnat bozoridagi ishtirokining samaradorligi o'rganiladi. Xususan, nafaqa yoshidagi ishchilar uchun moslashuvchan ish sharoitlari, masofaviy ishlash imkoniyatlari, ijtimoiy himoya tizimi va hukumat tomonidan taqdim etilayotgan qo'llab-quvvatlov mexanizmlarining samaradorligi tahlil qilinadi. Bundan tashqari, nafaqa yoshidagi fuqarolarni mehnat faoliyatiga jalb qilishning iqtisodiy samaradorligi va jamiyatning rivojlanishidagi roli bo'yicha amaliy tavsiyalar keltiriladi. Maqola nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat bozoridagi o'rni⁸ni mustahkamlash, ularni ish bilan ta'minlashning yangi yo'llarini izlash va bu borada davlat siyosatini shakllantirishda qo'llanma sifatida xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyatda aholi qarishining tezlashuvi va o'rtacha umri uzayishi nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyati⁹ni davom ettirish masalasini dolzarb qiladi. Bu guruhdagi fuqarolarning kasbiy tajribasi va malakasi hali ham mehnat bozorida samarali ishlash imkoniyatini taqdim etadi, ammo, shu bilan birga, turli qiyinchiliklar va muammolarni ham keltirib chiqaradi. Nafaqa yoshidagi fuqarolarning ishga jalb etilishi, ularning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikka qo'shgan hissasi, mehnat bozorining o'zgarishi, shuningdek, ular uchun moslashuvchan ish sharoitlari yaratish zarurati joriy siyosatning asosiy masalalaridan biriga aylanmogda.

1. Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyatining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyati jamiyatda muhim ijtimoiy va iqtisodiy o'ringa ega. Birinchi navbatda, nafaqa yoshidagi fuqarolar o'zlarining kasbiy tajribasi va malakasini davom ettirish orqali ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalariga hissa qo'shadilar. Ularning iqtisodiy faoliyatda ishtirok etishi

⁸ **Mehnat bozoridagi o'rni** – Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat bozorida ishlash imkoniyatlari va ularning iqtisodiy o'rni.

⁹ **Mehnat faoliyati** – Fuqarolarning o'z kasbiy ishlarini davom ettirishi, mehnat bozorida ishtirok etishi.

iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga yordam beradi va ishchi kuchi taqchilligini bartaraf etishga xizmat qiladi. Nafaqa yoshidagi fuqarolarning faol mehnat faoliyati ularga jamiyatdagi o'zni va ijtimoiy qadrini saqlab qolishga imkon beradi. Bu yosh guruhidagi insonlar o'zining ilgari o'rgangan kasbiy bilimlarini, tajribasini va mutaxassisligini davom ettirish orqali yangi avlodlarga o'rnak bo'lishi mumkin.

2. **Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat bozoridagi ishtiroki.** Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat bozoridagi ishtiroki hali ham yaxshi imkoniyatlarga ega, lekin bu guruhning mehnat bozorida faoliyat yuritishi ba'zi qiyinchiliklarga duch keladi. Ularning mehnat faoliyatiga bo'lgan ehtiyojlari, asosan, yoshga mos sharoitlar, ishning turli shakllari va o'zlariga mos keladigan ish turlari bilan bog'liq. Ko'plab nafaqa yoshidagi ishchilar ¹⁰to'liq ish kuni ishlashni istamaydilar, ular uchun moslashuvchan va qisqaroq ish soatlari, masofaviy ishlash imkoniyatlari ko'proq jozibali bo'ladi. Bu esa, o'z navbatida, ish beruvchilarni nafaqa yoshidagi ishchilarni jalb qilishga undaydi.

3. **Nafaqa yoshidagi fuqarolar uchun moslashuvchan ish sharoitlari.** Nafaqa yoshidagi fuqarolar uchun mehnat bozorida moslashuvchan sharoitlar yaratish — bu nafaqa yoshidagi fuqaro va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. Masofaviy ishlash, qisqaroq ish soatlari, o'zgartirilgan ish joylari nafaqa yoshidagi fuqarolarga o'z kasbiy faoliyatini davom ettirish imkoniyatini yaratadi. Bu imkoniyatlar ularning sog'lig'ini hisobga olib, ish joyida kamroq yengilmaslik va stressdan qochish imkonini beradi. Shuningdek, nafaqa yoshidagi fuqarolar uchun mehnat bozoridagi imkoniyatlar yanada ochilishi kerak, bu ularga yanada moslashuvchan va qulay sharoitlar yaratishga yordam beradi.

4. **Ijtimoiy himoya tizimi va nafaqa yoshidagi fuqarolar.** Nafaqa yoshidagi fuqarolarni mehnat faoliyatiga jalb qilishda ijtimoiy himoya tizimi muhim rol o'ynaydi. Jamiyatda bu yosh guruhining o'z huquqlari va manfaatlarini himoya qilish, sog'liqni saqlash va mehnatga oid siyosatni shakllantirish zarurati bor. Nafaqadagi fuqarolarning ko'pchiligi ko'pincha o'z sog'lig'iga bog'liq muammolarni hal qilish uchun qo'shimcha ish qilishga majbur bo'ladi, bu esa ularning jamiyatga qo'shgan hissasini oshiradi. Shuningdek, nafaqa yoshidagi fuqarolarni ijtimoiy himoya tizimi orqali qo'llab-quvvatlash jamiyatda ijtimoiy barqarorlik¹¹ni ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi.

5. **Hukumat va davlat siyosati.** Nafaqa yoshidagi fuqarolarni mehnat bozoriga jalb qilishda davlat va hukumat siyosati muhim ahamiyatga ega.

¹⁰ **Nafaqa yoshidagi ishchilar** — Mehnat bozorida ishlashni davom ettirayotgan 60 yoshdan katta fuqarolar.

¹¹ **Ijtimoiy barqarorlik** — Jamiyatda ijtimoiy himoya tizimining barqarorligi, fuqarolarning ijtimoiy huquqlarining saqlanishi.

Davlat tomonidan taqdim etilgan qo'llab-quvvatlov mexanizmlari, xususan, pensiya tizimi, tibbiy yordam va mehnat huquqlarini himoya qilish tizimi nafaqa yoshidagi fuqarolarni ish bilan ta'minlash va ularni mehnat bozorida faol ishtirok etishga rag'batlantiradi. Davlat tomonidan taqdim etilgan imtiyozlar va qo'llab-quvvatlash fuqarolarni o'z salomatligini saqlab qolishga yordam beradi va ularning ijtimoiy faolligini oshiradi. Nafaqa yoshidagi fuqarolarga nisbatan mehnat qonunchiligi va huquqiy himoya tizimi¹²ni mustahkamlash jamiyatning barcha qatlamlari uchun ijobiy natijalarga olib keladi.

1. Yosh guruhlarida o'rtasidagi farqlar: Nafaqa yoshidagi fuqarolarni boshqa yosh guruhlarida bilan solishtirish, ularning mehnat bozoridagi o'rnini yanada aniqroq ko'rsatishi mumkin. Masalan, 30-40 yoshdagi fuqarolar bilan nafaqa yoshidagi fuqarolarni mehnat bozorida qanday farqlar borligi, bu farqlarning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini.

2. Mehnat faoliyati va sog'liqni saqlash masalalari: Nafaqa yoshidagi fuqarolarning sog'ligi ularning mehnat faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Biroq maqolada bu aspekt unchalik yoritilmagan. Nafaqa yoshidagi fuqarolar uchun sog'liqni saqlash tizimi va ish sharoitlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik haqida ko'proq ma'lumot kiritilishi kerak.

3. Nafaqa yoshidagi fuqarolar uchun maxsus dasturlar: Ko'p hollarda davlat nafaqa yoshidagi fuqarolarni mehnat bozorida qo'llab-quvvatlash uchun maxsus dasturlar va treninglarni taklif qiladi. Bu masala maqolada o'rganilmagan, lekin nafaqa yoshidagi fuqarolarni ishga qayta jalb qilish uchun maxsus malaka oshirish yoki ta'lim dasturlari haqida to'liqroq ma'lumot berilishi mumkin.

4. Ijtimoiy himoya va nafaqa yoshidagi fuqarolar: Maqolada nafaqa yoshidagi fuqarolarni ijtimoiy himoya qilishda hukumat va davlat roli haqida gapirilgan, lekin bu ijtimoiy himoyaning moliyaviy va huquqiy jihatlari haqida chuqurroq tahlil kerak edi. Nafaqa yoshidagi fuqarolarni ishga jalb qilish va ularning huquqlarini himoya qilishga oid qonunlar va qo'llaniladigan siyosatlar haqida ko'proq ma'lumot kiritish lozim e

Xulosa. Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyatini rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalarni kiritish mumkin:

1. Nafaqa yoshidagi fuqarolar uchun moslashuvchan ish sharoitlarini yaratish.
2. Masofaviy ishlash imkoniyatlarini kengaytirish.
3. Sog'liqni saqlash tizimi va ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirish.
4. Hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish siyosatini kuchaytirish.

¹² **Huquqiy himoya tizimi** — bu fuqarolarning huquqlarini himoya qilish va adolatni ta'minlashga qaratilgan qonunlar va institutlar majmui. U fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qiladi.

5. Mehnat bozorida nafaqa yoshidagi fuqarolarning rolini oshirish uchun maxsus ta'lim va malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish.

Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat faoliyatini davom ettirish mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga katta hissa qo'shishi mumkin. Bu nafaqa yoshidagi fuqarolarni mehnat bozorida faol ishtirok etishga rag'batlantirish, ularning huquqlarini himoya qilish va ularga mos ish sharoitlari yaratish orqali amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari. "Aholining mehnat bozori ko'rsatkichlari", 2022 yilgi hisobot.
3. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). "Yoshga moslashgan ish sharoitlari bo'yicha tavsiyalar", 2021 yil.
4. OECD. "Aholining qarishi va mehnat bozori o'zgarishlari", Parij, 2020.
5. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT). "Global demografik o'zgarishlar va iqtisodiy oqibatlar", Nyu-York, 2021.
6. Dunyo Banki. "Aholining qarishi va iqtisodiyotga ta'siri", Vashington, 2019.
7. N. Karimov. "Nafaqa yoshidagi fuqarolarning mehnat bozoridagi roli", Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti ilmiy jurnali, 2022 yil.
8. A. Ismoilova. "Moslashuvchan ish sharoitlari va ijtimoiy himoya tizimi", "Iqtisodiyot va innovatsiyalar" jurnali, 2021 yil.
9. X. Rahmonov. "O'zbekistonning mehnat bozorida ijtimoiy guruhlarining o'rni", Toshkent, 2020.
10. T. Qodirova. "Nafaqa yoshidagi ishchilarning iqtisodiy faolligi", O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy nashrlari, 2023 yil.